

Józef Wroceński

Ks. prof. dr hab. Witold Jemielity - Historyk Kościoła i Ziemi Rodzinnej

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 49/1-2, 5-11

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JÓZEF WROCEŃSKI SCJ

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

**KS. PROF. DR HAB. WITOLD JEMIELITY
– HISTORYK KOŚCIOŁA I ZIEMI RODZINNEJ**

Ks. prof. Witold Jemielity, syn Czesława i Bronisławy z domu Biała, urodził się dnia 24 listopada 1935 r. w miejscowości Brzoński Brzeziński, w gminie Wysokie Mazowieckie, w województwie podlaskim. Szkołę podstawową ukończył w Wysokim Mazowieckim. Przez dwa lata uczył się w gimnazjum franciszkańskim w Niepokalanowie, następne dwa lata w gimnazjum salezjańskim w Różanymstoku, gdzie w 1953 roku uzyskał świadectwo dojrzałości. Wyższe studia filozoficzno-teologiczne odbył w latach 1953-1958 w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży. Święcenia kapłańskie przyjął 26 grudnia 1958 roku. Po rocznym wikariacie, w latach 1959-1963 podjął studia specjalistyczne na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Dyplom licencjata teologii uzyskał 24 stycznia 1962 r. na podstawie pracy zatytułowanej *Działalność duszpasterska biskupa Konstantego Ireneusza Łubieńskiego (1863-1869)*. Stopień naukowy doktora teologii w zakresie historii Kościoła nadała Rada Wydziału Teologicznego KUL dnia 7 listopada 1963 r. na podstawie rozprawy pt. *Diecezja sejneńska w latach 1872-1893*. Następnie w latach 1964-1966 studiował w Rzymie, gdzie dokonywał kwerendy w Archiwum Watykańskim pod kątem gromadzenia materiału archiwalnego dla Kościoła łomżyńskiego. W następnym roku studiował język francuski w Paryżu. Po powrocie, czyli w 1967 r., został mianowany profesorem w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży. Podjął zajęcia dydaktyczne z historii Kościoła i patrologii, a także z liturgiki. Prowadził również seminarium naukowe oraz zajęcia z lekturatu języka niemieckiego. Funkcję tę pełni do chwili obecnej. Ponadto z dniem 1 września 1972 r. władza diecezjalna powierzyła

Mu urząd archiwariusza Archiwum Diecezjalnego w Łomży. Zадания i obowiązki związane z tym urzędem Ksiądz Profesor spełniał aż do sierpnia 1991 roku.

Stopień naukowy doktora habilitowanego uzyskał 7 maja 1975 r. nadany przez Radę Wydziału Teologicznego KUL na podstawie dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej pt. *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*. Uchwała Rady Wydziału Teologicznego KUL została zatwierdzona dnia 18 października 1975 r. przez Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

Od 1 października 1986 r. do 30 września 1987 r. pracował jako adiunkt na Wydziale Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Z dniem 1 października 1992 r. został ponownie zatrudniony na stanowisku adiunkta na Wydziale Prawa Kanonicznego w Akademii Teologii Katolickiej. Dnia 1 marca 1994 r. Rektor ATK, po zasięgnięciu opinii Senatu mianował Go na stanowisko profesora nadzwyczajnego na tymże Wydziale, zaś 1 października otrzymał nominację na kierownika Katedry Historii Prawa Kościelnego w Polsce. Następnie 20 października 1994 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, p. Lech Wałęsa w uznaniu dorobku naukowego, nadał tytuł naukowy profesora nauk historycznych.

Należy też podkreślić jeszcze inne zaangażowania Księdza Profesora. Od dnia 1 października 1981 r. do 30 września 1992 r. wykładał historię Kościoła i patrologię w punkcie konsultacyjnym Akademii Teologii Katolickiej w Suwałkach. Zaś od 1 października 1991 r. do chwili obecnej wykłada te same przedmioty w Instytucie Teologicznym w Łomży. Następnie od dnia 1 października 1974 r. do 31 grudnia 1995 r. pełnił urząd sędziego Sądu Biskupiego w Łomży. Ponadto od dnia 9 maja 1992 r. pełni funkcję wiceprezesa Łomżyńskiego Towarzystwa Naukowego im. Wągów w Łomży. Ksiądz Profesor jest także członkiem Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz Towarzystwa Naukowego im. Adama Czytnika w Ostrołęce. Dnia zaś 28 sierpnia 1998 r. został powołany na członka Rady Muzeum Północno-Mazowieckiego w Łomży. Następnie dnia 26 listopada 1999 Kapituła Nagrody i Medalu Zygmunta Glogera przyznała Księdzu Profesorowi II nagrodę i medal za szczególne zasługi w badaniu, ochronie i rozwoju kultury. Za zasługi poniesione dla dobra Ojczyzny i społeczeństwa, dnia 14 sierpnia 2001 r., Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej p. Aleksander Kwaśniewski odznaczył Księdza Profesora

Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, zaś Prezydent Miasta Łomży, dnia 7 kwietnia 2003 r. powołał ponownie do Rady Muzeum Północno-Mazowieckiego w Łomży. Należy też dodać, że Zebranie Plenarne Konferencji Episkopatu Polski, dnia 24 października 2001 r. powołało Księdza Profesora na członka Komitetu ds. Dialogu z Judaizmem. W 2006 roku otrzymał indywidualną nagrodę Rektora UKSW za publikację pt. *Dzieje Łomży tysiąclecie*, Łomża 2005, ss. 328.

Podczas swej długoletniej pracy naukowo-dydaktycznej wypromował ok. 90 magistrów, ponadto brał udział w charakterze recenzenta w dziewięciu przewodach doktorskich i jednym habilitacyjnym. Brał aktywny udział w sympozjach krajowych, organizowanych przez środowiska uniwersyteckie, seminaria duchowne, a także przez towarzystwa naukowe, zwłaszcza białostockie, łomżyńskie i ostrołęckie.

Zainteresowania naukowe ks. prof. Witolda Jemielity są wieloaspektowe i koncentrują się w kilku obszarach badawczych, zwłaszcza w zakresie dziejów Kościoła katolickiego w Królestwie Polskim i w diecezji łomżyńskiej oraz sejneńskiej, dziejów innych wyznań religijnych na tym terenie, szkolnictwa powszechnego, średniego i zawodowego w latach 1795-1939, podziałów administracyjnych diecezji i powiatów w latach 1919-1990 oraz biogramów i haseł. Swój bogaty dorobek piśmienniczy oparł głównie na źródłach archiwalnych.

Główny wysiłek badawczy Ksiądz Profesor skoncentrował na dziejach Kościoła w diecezji łomżyńskiej i sejneńskiej oraz Królestwa Polskiego. Opublikował w tej materii kilka monografii oraz kilkadziesiąt mniejszych lub większych przyczynków i studiów. Do najważniejszych należy zaliczyć: *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972; *Z dziejów Kościoła w Królestwie Polskim w XIX wieku: wyjazdy księży poza teren własnej rezydencji; ogłoszenia państwowe w kościołach; nabożeństwa galowe czyli dworskie*, Roczniki Humanistyczne 21 (1973) z. 2, s. 265-294; *Diecezja łomżyńska. Studium historyczne parafii*, Łomża 1990; *Sanktuaria Maryjne w diecezji łomżyńskiej*, Łomża 1991; *Budownictwo kościelne w Królestwie Polskim*, Prawo Kanoniczne 39 (1996) nr 1-2, s. 85-131; *Kurendy w Królestwie Polskim*, Prawo Kanoniczne 39 (1996) nr 3-4, s. 237-242; *Obsada stanowisk kościelnych w Królestwie Polskim do powstania styczniowego*, Prawo Kanoniczne 44 (2000) nr 1-

2, s. 251-285; *Sytuacja Kościoła katolickiego w Królestwie Polskim po rewolucji 1905 r.*, Prawo Kanoniczne 48 (2005) nr 1-2, s. 157-184; *Dzieje Łomży tysiąclecie*, Łomża 2005. Prace te odznaczają się skrupulatną analizą dokumentów i materiałów z archiwów kościelnych oraz często także państwowych. Należy zwrócić uwagę szczególnie na monografię pt. *Sanktuaria Maryjne...*, która została oparta na bogatym materiale archiwalnym. Ponadto Autor pod względem metodycznym, zastosował swoisty schemat, który zawiera następujące elementy: rys historyczny miejscowości (parafia, wioski, ludność, duchowieństwo), obraz słynący łaskami (opis artystyczny, historia), dzieje i formy kultu religijnego (odpusty, pielgrzymki, służba Boża, życie sakramentalne, bractwa, modlitwy, pieśni) oraz oddziaływanie religijne i społeczne (teologia kultu, znaczenie duszpasterskie, wymiar społeczny, cechy ludowe).

W tym nurcie badawczym należy odnotować tematykę dziejów dekanatów i parafii oraz sanktuariów i zabytków sakralnych. Książę Profesor prezentuje ją w kilkunastu samoistnych publikacjach i wielu artykułach, do których dołączył obfitą dokumentację techniczną (fotografie, mapy). Do tej tematyki należą opracowania monograficzne z zakresu duszpasterstwa i życia religijnego, oparte o archiwalia łomżyńskie, oraz artykuły np. *Rozwój sieci parafialnej w Puszczy Kurpiowskiej*, *Roczniki Humanistyczne* 23 (1975) z. 2, s. 151-185; *Parafie rzymskokatolickie w północno-wschodniej Polsce*, w: *Granice i pogranicza. Historia codzienności i doświadczeń*, t. I, Białystok 1999, s. 39-55. Niektóre z tych opracowań stanowią ważki przyczynek naukowy do badań w zakresie polskiej religijności i polskiej kultury ludowej oraz życia religijnego w czasie okupacji niemieckiej i powojennej w Polsce. Autor w tych opracowaniach wykazał się wielką erudycją w zakresie ustalania konkretnych, niekiedy drobiazgowych faktów i innych danych dotyczących struktury parafii, duchowieństwa, liczebności wiernych, opisów kościołów (pod względem formy architektonicznej, wyposażenia wewnętrznego), rozwoju sieci parafii i życia religijnego diecezji łomżyńskiej, łącznie z parafiami unickimi oraz innych wyznań. W ten sposób obok historii Kościoła uprawiał regionalistykę, a także elementy historii sztuki.

Wiele też miejsca w swoich badaniach Książę Profesor poświęcił dziejom innych wyznań religijnych na terenie Królestwa Polskiego i diecezji łomżyńskiej. Należy tu odnotować szereg cieka-

wych pod względem historycznym publikacji. Zalicza się do nich następujące; *Dekanat unicki augustowski w XIX i początkach XX wieku*, w: Materiały do dziejów społeczno-religijnych w Polsce, Lublin 1974, s. 157-212; *Współistnienie narodowości i wyznań w północno-wschodnim regionie Królestwa Polskiego*, Studia Podlaskie 10 (2000) 15-30; *Osrodki religijne wyznania mojżeszowego we wschodnim rejonie Królestwa Polskiego*, Łomża 2001; *Ewangelicy we wschodnim rejonie Królestwa Polskiego*, Prawo Kanoniczne 46 (2003) nr 3-4, s. 111-170. W tych i innych publikacjach Książd Profesor ukazał warunki współistnienia i dobrosąsiedzkiej współpracy między wyznawcami różnych religii.

Drugim kierunkiem badawczym Książd Profesora jest szkolnictwo powszechne, średnie i zawodowe. Szkolnictwu powszechnemu poświęcił kilka opracowań monograficznych: *Szkoły powszechne w powiatach ostrołęckim i ostrowskim w latach 1795-1939*, Ostrołęka 1991; *Szkoły powszechne w powiecie łomżyńskim*, Studia Łomżyńskie 3 (1991) 7-32; *Szkoły powszechne w województwie białostockim w latach 1919-1939*, Łomża 1991; *Szkolnictwo w Guberni Łomżyńskiej*, Warszawa 1993; *Szkolnictwo w Gubernii Suwalskiej*, Suwałki 1997; *Szkoły podstawowe w powiecie łomżyńskim w latach 1944-1950*, Studia Łomżyńskie 16 (2005) 1-39 oraz szereg innych artykułów. Wszystkie one oparte głównie na archiwaliach kościelnych i państwowych podejmują następujące problemy badawcze: rozwój sieci szkół powszechnych, liczba uczniów, nauczyciele, budynki szkolne.

Podobnie, z wielką rzetelnością, Książd Profesor zajął się również badaniami nad szkolnictwem średnim i zawodowym. Opublikowana przez Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe rozprawa pt. *Szkoły średnie i zawodowe w województwie białostockim w latach 1919-1939*, Łomża 1991, omawia dzieje gimnazjów, seminarium nauczycielskiego, szkół zawodowych. Osobne rozdziały Autor poświęcił uczniom, personelowi nauczycielskiemu, procesowi nauczania, uposażeniu nauczycieli i budynkom szkolnym. Do tej dziedziny badawczej należą również opracowania pt. *Gimnazja w diecezji łomżyńskiej w latach 1918-1939*, Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne 2 (1987) 74-91; *Szkoły żydowskie średnie i zawodowe w Białymstoku 1919-1939*, Białostoczczyzna 3 (1994) 49-55. Książd Profesor w swych opublikowanych monografiach o szkolnictwie przedstawił bardzo cenne analizy bogatego materiału archiwalnego i poprawną

interpretację dotychczasowych opracowań. Wykazał dobrą orientację zarówno w literaturze tematycznej, jak też w archiwaliach.

Kilka opracowań Ksiądz Profesor poświęcił dziejom Seminarium Duchownego w Sejnach i w Łomży. Do nich należy zaliczyć następujące: *Seminarium łomżyńskie w latach 1939-1945*, Rozporządzenia Urzędowe Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej (dalej: RULKD) 5-7 (1974) 44-55; *Wyższe Seminarium Duchowne w Łomży 1919-1975*, RULKD 8-10 (1975) 5-50; *Seminarium Duchowne w Sejnach 1826-1915*, Acta Baltico-Slavica 18 (1988) 193-202; *Zarys dziejów Wyższego Seminarium Duchownego w Łomży*, w: Księga Jubileuszowa WSD w Łomży (1919-2000), Łomża 2000, s. 21-71. Opracowania te chociaż nie stanowią monografii Seminarium Duchownego w Łomży czy też w Sejnach, są jednak wartościowymi przyczynkami badawczymi, przy wykorzystaniu obfitych źródeł archiwalnych.

Kolejny obszar badawczy Księdza Profesora to podziały administracyjne diecezji i powiatów. Należy tu wskazać kilka ważniejszych publikacji: *Podziały administracyjne diecezji wigierskiej, diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej i diecezji łomżyńskiej*, Studia Łomżyńskie 2 (1989) 163-179; *Podziały administracyjne powiatów łomżyńskiego i zambrowskiego w latach 1919-1990*, Studia Łomżyńskie 4 (1993) 163-202; *Podziały administracyjne Suwalszczyzny*, Suwałki 1998. W tych i innych opracowaniach z tego zakresu Ksiądz Profesor szeroko korzystał z archiwów państwowych, przysparzając wielu danych historycznych dla samorządów terytorialnych i administracji państwowej.

Osobny dział zainteresowań ks. prof. W. Jemielity stanowią liczne biogramy zmarłych kapłanów diecezji łomżyńskiej, katalogi kanoników kapituły sejneńskiej, martyrologia księży diecezji łomżyńskiej (1939-1945), dzieje księży diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej ukaranych za udział w powstaniu styczniowym, czy też kwestie związane z przenoszeniem księży w Królestwie Polskim po powstaniu styczniowym oraz hasła w prasie lokalnej. Warto podkreślić, że Ksiądz Profesor w oparciu o akta personalne i archiwum diecezjalne opracował 127 życiorysów zmarłych księży oraz 105 haseł o bardzo szerokiej tematyce religijno-społecznej.

W podsumowaniu bogatej twórczości Księdza Profesora należy podkreślić, że jego prace charakteryzują się naprawdę wielką znajomością archiwów i erudycją. Wykazał się w nich również dużymi umiejętnościami w zakresie analizy, ale również umiejętnościami

formułowania szerszych refleksji uogólniających, łączenia drobniejszych analiz z szerszymi porównaniami, rekonstruowaniem szerszych mechanizmów określających wzajemne relacje między konkretnymi faktami z różnych dziedzin i epok badawczych. W ten sposób znacznie wzbogacił historiografię w zakresie dziejów Kościoła i regionu. Istotnym jego osiągnięciem są dzieje Kościoła partykularnego i jego mniejszych jednostek terytorialnych czyli parafii. W jakimś stopniu współtworzył ten wyodrębniony składnik tych dziejów. Specyficzny nurt jego dociekań stanowi konfrontowanie elementów uniwersalnych z odrębnościami w sferze kultu religijnego wynikającymi z folkloru czy odmiennych tradycji i organizacji.

Ta bogata działalność naukowa Księdza Profesora czyni go niewątpliwie dobrym znawcą dziejów kościelnych, społecznych i kulturalnych regionu północno-wschodniej Polski. Z tej też racji zasługuje na honorowy tytuł pierwszego historyka Kościoła łomżyńskiego, do którego jest inkardynowany i swojej rodzinnej ziemi, na której żyje i pracuje.